

Afsnit 23: Knud Rasmussen

1, 2, 3. Sverige havde ballonskipperen Andrée der aldrig havde fløjet en luftballon før han kappede linen og satte kurs mod Nordpolen.

Han styrtede ned i isørkenen.

Norges største var nok Nansen med den bjørnestærke viljekraft.

Og Danmark havde Knud Rasmussen. Fortrylleren, som gik sine egne veje.

Men der var også Amundsen, Heyerdahl, Nordenskiöld og Mylius-Erichsen. De største her fra Norden. Du lytter til Den yderste grænse. Jeg hedder Bjørn Harvig, og jeg har været formand for Eventyrernes Klub. I denne tredje sæson vil jeg dykke ned i de allerstørste nordiske opdagelsesrejsende og deres ekspeditioner fra det 19. og 20. århundrede.

Knud Rasmussen. Danmarks store fortryller. Trolldmanden. Rigsfællesskabets eneste fælles helt. Knud, der var født i Grønland, kunne om nogen navigere i de to verdener. På de bonede gulve i Danmark for at få styr på økonomien. Og når han gennemrejste de endeløse ismarker i Arktis blandt de oprindelige folk for at samle deres sagn og myter.

Knud er nok mest kendt for at være ekspeditionsleder på den femte Thule-ekspedition, bedre kendt som Den store slæderejse med en samlet længde på utrolige 20.000 Kilometer, næsten det halve af Jordens omkreds. Rejsen er den længste færd, som nogensinde er foretaget med hunde og slæder, men det, der fascinerer mig så meget ved Knud Rasmussen, er ikke de mange kilometer på isen, selv om det selvfølgelig er spændende at høre om strabadserne. Det specielle ved Knud var, at han ikke var som de andre. Han var anderledes. Han jagtede ikke rekorderne. Han havde fokus på menneskerne. Det var som om, at vi danskere først forstod Grønland og grønlænderne gennem ham. Men hvad var det der gjorde Knud så speciel? Det vil jeg spørge dagens gæst om.

Velkommen til Den yderste grænse, Knud Michelsen.

Tak!

Du har skrevet flere bøger om din navnebror. Og så er du såmænd også i familie med Knud, da du er hans søster, eller Knud Rasmussens søster, Mes barnebarn. Jeg vil starte med at spille en lydfil, for dig. Den er fra 1934. Stemmen tilhører den danske statsminister Thorvald Stauning.

Det var igennem mange år et af Knud Rasmussens ønsker at få lejlighed til at fremføre en film fra hans barndoms land, det land, som han elskede. Han ønskede, at vi danske og alle andre skulle se de mennesker, til hvilken han var knyttet med blodets bånd. Han ville vise dem levende i deres dejlige liv i arbejde og i fest, i deres glæder og sorger, oppe i deres eget land med de skønne omgivelser. Den storslåede natur.

I hvilken sammenhæng udtaler Stauning sig?

Ja, det er i forbindelse med premieren på filmen Palos Brudfærd, som Knud havde skrevet manuskript til, og som han havde fået optaget i Ammassalik i 1933. Han havde så en tysk instruktør til at hjælpe sig med det, projektet. Friedrich Dalsheim. Men især når det gjaldt om at instruere inuitterne på stedet, så var det selvfølgelig Knud, der stod i spidsen for det.

Og det er faktisk en fuldstændig vidunderlig film og en spændende film. Et stort jalousidrama, der udfolder sig her.

Filmen er på en måde meget både dansk og grønlandsk. Musikken er meget dansk, men personerne i filmen taler grønlandsk, og det er jo også grønlandske, hele vejen igennem, grønlandske skuespillere. Men man kan sige selve den måde, intrigen er stykket sammen på. Det er sådan henvendt til et større europæisk publikum.

Og så dør Knud Rasmussen bare et par måneder før premieren så vidt jeg husker.

Ja, han dør i december 1933. Han bliver syg under optagelserne, bliver så transporteret til Julianehåb fra østkysten, Grønlands østkyst, og der kan de ikke rigtig stille noget op med ham, og så bliver han transporteret videre til København. Og de står også sådan

lidt uforstående over for, hvad der er galt. Man har talt meget om, at det var fordi, han havde spist råddent kød. Det har Peter Freuchen aldrig kunne forstå, når han tænker på de mange kilo råddent kød han og Knud har spist i årenes løb. Men i hvert fald: han bliver bedre faktisk, mens han ligger der på hospitalet, og alle regner med, at han vender tilbage nu. Han er 54 år gammel.

Der er ikke grund til, at han skal dø nu, og så dør han lige pludselig.

Det er jo så en voldsom begivenhed i Danmark, det skaber landesorg faktisk.

Og det er jo alle aviser der er optaget af den store mindehøjtidelighed, der blev afholdt. Der kom jo altså statsledere. Og polarforskere over hele verden giver udtryk for deres sorg over dødsfaldet. Så det er en stor begivenhed.

Og Knud, den skal vi vende tilbage til.

Ja. Jeg kunne rigtig godt tænke mig,.. Altså jeg synes det er så fint, det her med, at Stauning også siger om Knud. Det her med at Knud, sådan som jeg læser ham, ikke på samme måde var grebet af at jage rekorderne og de sidste hvide pletter, som mange af de andre store nordiske også verdenskendte polarforsker. Stauning pointerer det var, at det var menneskerne. Og det er også det, han siger i talen i introduktionen til filmen her. Hvordan kan det være, at det var menneskerne, der betød så meget for Knud Rasmussen?

Ja, altså Knud repræsenterer ligesom en ny generation af polarforskere. Vi kender jo de her store navne, som kommer umiddelbart før. Amundsen, Nansen, Shackleton, Scott og så videre. Peary ikke mindst. Og de havde jo opgaver, som i høj grad handlede om at finde det, du kalder de sidste hvide pletter. Altså Jorden var endnu ikke helt opdaget, og det så de som deres opgave. Men Knud var med sin særlige baggrund mere optaget af noget andet. Han var optaget af de mennesker og det folk, som han på en måde jo selv var en del af. Og finde deres historie. At finde ud af, hvad er deres kultur? Deres religiøse forestillinger og så videre. Og han kendte naturligvis grønlanderne, fordi han var opvokset der. Men hvor kom de egentlig fra? Og var der nogen, er der stadigvæk en eller anden sammenhæng mellem grønlanderne nu og så deres stammefrænder i Canada og Alaska. Det var jo et af de store spørgsmål, der kom til at optage ham. Men

så var han jo også mere interesseret i mennesker, fordi han var så udpræget et socialt gemyt.

Nu har man talt om den store fortryller og trolddom. Ja, hvad er det for noget? På engelsk hedder det charm, ikke, og det vil sige: Det er jo charme, det handler om.

Og Knud var i besiddelse af en enorm charme, ikke bare i forhold til kvinder, men sandelig også i forhold til mænd. Han havde et simpelthen meget forførende væsen, og jeg har lyst til at læse breve her for jer, som stammer fra 1900. Han er ikke engang blevet student endnu. Men han skriver til en af sine venner, der hedder Herluf. Han skriver: Kunne du tænke dig muligheden af at følge min opfordring? Hvis du en dag i sommerferien fik følgende brev. For eksempel fra Kristiania. Altså vore dages Oslo.

Om nogle dage afgår herfra en fiskerskude til Nordland. Kaptajnen er villig til at medtage os to mod at vi gør matrostjeneste. Hvis du var med, må du komme straks!!! Tre udråbstegn. Kunne du så tænke dig muligheden af, at du stak til Kristiania med den første, den bedste lejlighed? Jeg tror, du gjorde det. Ja, jeg er overbevist om, at du øjeblikkeligt ville gå ind på et så eventyrligt togt. Ingen af os har råd til at komme til Nordland på pengemandsviis. Og er vi først i Nordland, er vi ganske prisgivet en herlig, en eventyrlig skæbne for inden afrejse sikrer vi os begge korrespondance til et eller andet blad. Kære Herluf, du er den jeg helst vil opleve en sådan sommer med. Vi er unge begge to, det vil sige, at vi er begge lige gale. Fornægt nu ikke dig selv. Svar hurtigt. Jeg venter. Knud.

Det er altså den unge Knud Rasmussen i en nøddeskal. Fuld af planer. Brændende ildhu. Beslutsom. Og klar og med på den værste ting. Det siger mig utroligt meget om ham, det her brev. Det er utroligt svært ikke at sige nej. Jeg er selv klar på det.

Og det brev, det har han skrevet mange gange i sit liv.

Jeg læste for nylig Peter Freuchens bog om Knud Rasmussen.

Jeg tror den hedder Knud Rasmussen som jeg husker ham. Og der skriver Freuchen jo, at Knud Rasmussen var festen, energiens og modets mand.

Det var han jo så formentlig allerede fra ung.

Det er jo uhyre præcist. Altså, så vil jeg så også sige, hvis vi skal sådan sige det lidt mere højtideligt.

Han var et menneske med en kolossal indre kraft og en evne til at gennemføre det, som han har sat sig for.

Var det en erkendelse allerede fra barnsben af? Altså vidste han, at det var det her, han skulle bruge sit liv på?

Nej. Det vidste han ikke.

Det vidste han ikke. Altså, ja, han voksede op i Jakobshavn eller Ilulissat, som det hedder i vore dage. Han vokser op, og er der til han er 12 år, og det vi ved om hans barndom er, at han var luddoven.

Og det vil sige at de havde frygtelig svært ved at holde ham på skolebænken. Det var i høj grad hans moster, der skulle undervise ham, og hun var måske også lidt for eftergivende.

Han skjulte sig, når der skulle være undervisning, og så kunne de i øvrigt prøve at finde ham, hvis han skulle undervises i salmevers, eller hvad det var.

Men han havde også en professionel lærer sommetider, og en af dem fortæller, at han netop var forfærdelig doven, at han brugte al tiden på at køre med hundeslæde. Det kan man selvfølgelig sige er et lille forvarsel.

Så var han altså... Det, vi skal huske, det var jo, at hans far var præst dér i Jakobshavn.

Han havde et kæmpestor, det største distrikt, i hele Grønland, og det var mange, mange tusinde kvadratkilometer. Og Knud var med på nogle af de der sommerrejse, de foretog, hvor de skulle ud og døbe folk eller vie folk, eller hvad det nu handlede om, eller holde gudstjeneste. Og så var han meget optaget af at følges med folkene i båden,

ikke, og der var sommetider også danskere med. Så optrådte Knud som tolk i forhold til dem, der kom med.

Det han jo var meget ivrig for, det var for at lære sproget. Og for at han kunne have så meget samvær med sine kammerater og med grønlænderne som muligt. Der var jo ikke så mange andre danskere. Der var en kolonibestyrer, ikke, og der var en præst, og der var en læge og så var resten af befolkningen jo grønlændere. Og dem ville Knud selvfølgelig i kontakt med.

Han havde grønlandsk blod i årerne.

I virkeligheden havde han ikke så meget. Han havde i virkeligheden kun en 1/16 grønlandsk blod i årene.

Men det kom til at betyde meget.

Det kom til at betyde enormt meget. Den 1/16.

Han kommer jo til at gå i latinskole i Danmark på et tidspunkt, og det går ad helvede til.

Det er altså en kæmpe stor katastrofe, fordi han har ikke lært noget, og det at gå i latinskolen dengang, det er noget andet end at gå i gymnasiet i dag.

Der kan man jo godt sådan luske sig til en studentereksamen.

Det var Den Sorte Skole.

Der skulle man saftsuseme kunne noget.

Han manglede nok... Og ja, det er jo, som du siger. Den der sekstendedel kom til at betyde meget netop fordi han klarede sig så dårligt i skolen. Så bliver han mere, orienterer han sig mere mod sin grønlandske arv, identificerer sig mere med den, fordi der har han noget frem for de andre.

Og i øvrigt var han jo så blandt kammeraterne enormt vellidt, fordi den dér charme fornægtede sig ikke, og det vil sige, at han var anfører, ikke sandt, i mange af deres lege og selvfølgelig især med skisport og alting. Men det skabte jo sådan en underlig modsigelse i hans liv, at han var den her dumpe-kandidat på den ene side.

Og så havde den dér kolossale sociale succes på den anden.

Var han fascineret af de polarekspeditioner og helte, der havde været der før. Jeg mindes, jeg har læst hans mindetale for Nansen, den store norske polarforsker. Hvor Knud faktisk holder en mindetale for Nansen i det norske parlament, tror jeg det er. Og hvor han selv siger, at han som barn var utroligt fascineret af Nansens færd på ski over indlandsisen.

Ja, det fortæller han. Det er jo noget, de oplever i Jakobshavn, og nu altså den skitur ender jo i Godthåb, så det er jo et godt stykke syd. Men altså drengene, de tager selvfølgelig op på fjeldet og ser og kigger efter, men han kommer selvfølgelig ikke. Men det er selvfølgelig noget, han deler med de andre drenge. Vi skal ikke tro, at Knud allerede var parat til store ekspeditioner på det her tidspunkt. Han er i øvrigt, bortset fra det der med skolen, er han enormt velintegreret i sit danske miljø.

Og hans mor er meget optaget af, at han skal være præst på Grønland. Og han lader også som om. Det har han overhovedet ikke tænkt sig.

Og nu skal man så også lige huske at det var ikke sådan lige at komme til Grønland. Altså Grønland var et lukket land. Man skal jo have et bestemt ærinde, og det er helt oplagte for Knud, det var selvfølgelig at blive præst. Det skulle hans fætre være. Det blev de også begge to.

Men det kan man godt mærke, det er ikke lige det, han stiler efter.

Han stiler efter, det har mere noget med litteratur at gøre og være forfatter og sådan nogle ting. Og så har han jo... Han synger meget. Sang kommer til at betyde utroligt meget for ham, og jeg kan ikke lade være med lige at fortælle om en nytårsaften. Det er også omkring mens han er student. Nu snakkede du også om bonede gulve, og der skal jeg love for, at han er på bonede gulve. De holder nytårsaften hos Emil Poulsen,

som var den store kongelige skuespiller på dette tidspunkt, og Knud var ven med hans to sønner, som også blev store skuespillere. Adam og Johannes Poulsen.

Nå, men de er til den der, og hvem sidder dér? Der sidder Georg Brandes, der sidder P.S. Krøyer, der sidder hele den københavnske elite og er med til denne her nytårsaften.

Og så rejser Knud sig og spørger, om der er en, der vil akkompagnere ham. Og så stiller han sig op og synger altså den danske komponist Peter Heises sange, der hedder troubadourens sange og som var ret kendte på det tidspunkt. Og det gør han bare så hele huset ryster. Fuldstændig uden nervøsitet.

Og det fortæller noget om, hvad der er af ressourcer i denne her unge mand.

Og at han kunne lide at stå der. Selvfølgelig kunne han det.

Men han har alle mulige planer. Han vil også gerne være operasanger, og han vil gerne være skuespiller, og han vil gerne være ditten... Han vil gerne være forfatter. Han vil være rejsende forfatter, og han har ikke nogen idé om at tage til Grønland. Men han har en ide om at tage til Lapland. Og det er egentlig hans første rigtige ekspedition.

Han vil op... For det første vil han op og deltage i noget, der hedder nordiske spelen, altså sådan en slags forløber til de olympiske vinterlege. Og det gør han, og der bliver han så korrespondent for Illustreret Tidende, og så stikker han videre til Lapland, møder en same og tager med ham ind over snemarkerne.

Der sker altså et gennembrud.

Er det der, det går op for ham?

Der sker der et gennembrud. Han skriver hjem til sin kammerat, Adam Poulsen. I skal lige høre, hvad han skriver om. Sne, is buldrende fosse-jubel. Sol. Blændende lys over himmelstormende ødemarksfjelde, skiføre, syngende skiføre henover søer, bakker. Vildmarksstemning om mig og i mig. Her er hjertegribende smukt. Vejrtagende storslået. Det er noget andet end de københavnske mudderpøle.

Der kan man mærke, at nu er han virkelig grebet af det arktiske.

Nu er det så i Lapland. Og den eneste plan han har på det her tidspunkt, det er at han vil til Rusland.

Men så sker der forskellige ting som gør at han kommer på den litterære ekspedition med Mylius-Erichsen.

Med Mylius-Erichsen. Han har i forvejen mødt Mylius-Erichsen på en tur til Island, men ikke en tur, som Knud har arrangeret. Det er via nogle venner. Men de har mødt hinanden. Og Mylius vil frygtelig gerne til Grønland. Og så vil han jo selvfølgelig gerne have Knud med, fordi han kan sproget og alt det der.

Men der er jo slet ikke tale om, at Mylius skal komme til Grønland, for det er jo lukket land, og der sidder en højreregering, og alle ved, at Mylius er en frygtelig radikal og tilhænger af Georg Brandes og alt det der. Man skulle ikke have ham op og begynder at kritisere forholdene dér, og det er det, han er ude på.

Det er det, Mylius er ude på. Men så sker der jo det lige i 1901 samtidig med at Knud har den enorme oplevelse, sker der det, at vi får et politisk skifte i Danmark. Systemskiftet. Vi får en Venstreregering. Højreregeringen vælter. Og en af konsekvenserne af det er, at pludselig åbner denne her mulighed sig, som ikke har været før. At Mylius han kan tage på denne ekspedition.

Og hvad skal den?

Det er jo en... I virkeligheden en slags politisk ekspedition, fordi de skal op og undersøge forholdene deroppe.

De skal op og skildre befolkningen og landskabet og høre, hvordan deres, grønslændernes, holdning er til kolonistyret og så videre.

Men den skal så også give indtryk af Grønlands kultur, og der kommer Knud så ind i billedet, fordi så er det jo så at han kan komme op og interviewe grønlænderne og opskrive deres sagn og så videre.

Det bliver så en del af planen.

De var allerede bestemt på forhånd at det var hans rolle?

Altså hans rolle i første omgang det var at være tolk for Mylius. Og det andet... Det er noget, han så, hvad skal vi sige, selv sørger for bliver en del af hans opgave. Og det får de så lov til, og så indgår det som en del af denne her plan. Det er meningen, at de skal op til det beboede Grønland, altså Vestgrønland, op til de forskellige kolonier og interviewe folk dér.

Og så skal der laves skildringer af landet, og der skal man undersøge erhvervsforholdene, kan der ske reformer på de områder og sådan nogle ting.

De er afsted i flere år.

De kalder den Den litterære ekspedition, fordi det ikke er en videnskabelig ekspedition. Altså en videnskabelig ekspedition, det var jo en kartografisk ekspedition. Det var en geologisk, geografisk ekspedition, men det her er jo sådan mere en folkelivsundersøgelse, kan man sige.

Men de er afsted i flere år, og at det er ikke...

Nej, de har slet ikke tænkt, at den skal vare så forfærdeligt længe.

Så indgår det som en del af denne ekspedition, at de hov, så skal de lige et par uger op til det allernordligste Grønland. Altså nord for Upernavik og nord for Melvillebugten, hvor der er en befolkning, som grønlænderne faktisk ikke har været i kontakt med i flere hundrede år.

Man ved, at de er der oppe, det ved man fra Peary, som har brugt nogle af dem til sine Nordpols-rejser, men man ved, at de er der, men man har ikke haft kontakt med dem.

Og der er én bestemt person, der er meget interesseret i at få kontakt med de her mennesker og det Knuds far. Og hvorfor er Knuds far det? Det er fordi han vil lave en missionsstation deroppe, og man har for nylig lavet, og det var Knuds far også med til at lave, en missionsstation i Ammassalik, hvor der så også er en handelsstation nu. Men det er altså ret sent i slutningen af 1800-tallet. De andre stationer og de byer, de stammer allerede tilbage fra 1700-tallet. Nå, men nu vil man have kontakt med dem og nu vil man have de sidste hedninger i Grønland udryddet. Så planen stammer givetvis derfra. Da de så begiver sig op, så sker der det, at de er af sted fem mand, der er Knud, der er hans gode legekammerat Brønlund, som kommer med i Nuuk, Godthåb, som det hed dengang, han møder ham dér, og siger: Hov, du skal med. Og så har han jo fundet en anden tolk til Mylius. Så er der en læge, der hedder Bertelsen, som også kommer med. Og så der jo selvfølgelig Mylius.

Og så er der en, man altid havde med, man havde altid en maler med på sådan nogle ekspeditioner. Og han hedder altså Moltke. Men nu skal de jo så op til de her hedninger, og i mellemtiden så er lægen hoppet af.

Han er hoppet af i Ilulissat, fordi han har været oppe at skændes med Mylius. Han gider altså ikke mere.

De bliver allesammen uvenner, gør de ikke?

De bliver allesammen uvenner. Moltke, han er den, der prøver at strø sukker på.

Men altså, Bertelsens han synes, at han er for tyrannisk og frygtelig, Mylius. Og Mylius har det jo heller ikke nemt på denne ekspedition, for den uformelle leder er jo i virkeligheden Knud. Han er jo som en fisk i vandet her. Og Mylius han forstår jo ikke noget af hvad de siger og har det rigtig svært.

Men afsted kommer de så uden læge, og det viser sig at være en katastrofe for lige pludselig, mens de er af sted, efter at de har kørt en uge over Melvillebugten med deres slæder, så bliver Moltke frygtelig syg. Og han bliver lam over hele kroppen, og han kan ikke køre sin egen slæde.

Knud tager ham over på sin slæde, og de kommer selvfølgelig igennem noget skrueis og Moltke falder af.

Og han ligger der fuldstændig som død. Og Knud får ham så op igen, og de bliver klar over, den er frygtelig galt. Nu må vi frem til mennesker så hurtigt som muligt. Og det når de så også efter et par dage. Gud ske lov.

Men denne her sygdom, som de tror er en form for giftfeber. De aner jo ikke, hvad det er. Og de har ingen læge til at fortælle sig det. Der er de så nødt til at blive i en længere periode, og det bliver altså ikke et par uger. Det ender med at være ti måneder. Det er jo så det denne her ekspedition kommer til at handle om, og Knud får jo et fabelagtigt førstehåndskendskab til denne her befolkning deroppe. Og det bliver jo så virkelig retningsgivende for hans senere virksomhed. Nu er han i gang. Nu er han sat på sporet.

Det er folks myter og sagn, han vil fange, han vil indkapsle.

Ja. Og deroppe møder han jo så også nogle mennesker som er efterkommere af dem, der er kommet ovre fra Canada. Og hvor langt er der til Canada? Ja, man kan jo næsten springe derover. Der er et meget smalt sund, der hedder Smith Sund, der ligger imellem Grønland og Ellesmere Island lige ovre på den anden side, og Thule-folket, som vi nu kalder dem eller Kap York'erne. Det hedder i Kap York-distriktet. De, hver vinter, så går de over isen og over og skyder moskusokser ovre på Ellesmere Island.

Vidste eller forudså han, at disse folks sagn og myter ville forsvinde, da han besøgte dem der? Var det en af årsagerne til, at han ville samle dem? Eller var han blot, det var ikke for at sige blot, men var det også fordi han mest af alt var så utrolig fascineret af de sagn og myter?

Begge dele.

Han er helt klar over, at det her, det varer ikke en generation til. Men han er utrolig meget fascineret af dem. Der er før ham jo altså Rink, Henrik Rink den store... En anden stor grønlandsforsker. Og han har også interesseret sig for det.

Og Knud har jo læst hans udgaver, da han var dreng, så han kender jo godt materialet. Men nu altså Rink, han har slet ikke det samme kendskab til Grønland som Knud har. Nu vil han ligesom have fat i de rigtige autentiske historie.

Og helt deroppe nordpå, deres historier kender man slet ikke endnu.

Deres uvenskab på den litterære ekspedition med Mylius som chef, som måske ikke var velegnet til at være chef og så videre. Er det lidt årsagen til, at Knud ikke senere blev inviteret med på Danmarksekspeditionen, hvor Mylius er ekspeditionsleder, og hvor han så senere forsvinder?

Vi ved faktisk ikke, om Knud er blevet opfordret til det af Mylius, men altså jeg er hundrede procent sikker på, at Knud aldrig mere vil på ekspedition med Mylius.

Jeg tænker, at Knud kommer ikke med af forskellige årsager, med på Danmarksekspeditionen, hvor... Det dykker jeg også ned i i en anden episode af Den yderste grænse, så det er ikke fordi, vi skal bruge for meget tid på Danmarksekspeditionen. Men altså Mylius-Erichsen, Høeg Hagen og Brønlund, som er med på den litterære, forsvinder.

Ja. Og derved tænker jeg: er scenen så sat for Knud Rasmussen?

Det er den jo i højere grad, fordi en af dem der havde været meget optaget af Kap York distriktet, altså det der distrikt nord for Melvillebugten, polareskimoerne, som de kaldte dem, Mylius var jo også optaget af det, og han havde også talt om handelsstationen og så videre og så videre.

Så man kan sige: nu er det Knud der, om man så må sige, må overtage den. Og Mylius stod jo i første række, fordi han var den ældste. Simpelthen.

Men altså, de erfaringer han har oppe fra det nordligste Grønland der. De fører så til at han faktisk laver sin egen plan for en kæmpe ekspedition, og det offentliggør han i Politiken i 1905, hvor han taler om, at han vil simpelthen lave en, ja, han taler om en ti-årig ekspedition, intet mindre. Som skal starte oppe der hos polareskimoerne. Og så går

det henover Ellesmere Land og så ned igennem Canada og ned til Nordvestpassagen og så videre ud den vej til Alaska og over til Sibirien og hjem over Sankt Petersborg.

Det kan man kalde noget af en rejse. Og det er jo i virkeligheden det første udkast til Femte Thule ekspedition. Det er det jo. Og den ekspedition optager Knuds tanker i alle de følgende år, og næsten hvert år beslutter han sig. Nu skal jeg ud på den. Og det sker altså først i 1921.

Lad os høre om den femte Thule, fordi den er jo også den han måske er mest kendt for. Femte Thule, den såkaldt store slæderejse.

Som sagt, der er mange planer om den, og en af de meget, meget interessante og sjove ting er, at den der vi lige talte om med den der lange slæderejse. Den var slet ikke en del af konceptet i 1921. I hvert fald ikke i den officielle plan. For i mellemtiden havde der været masser af videnskabsmænd inde over, og det var så nu blevet en given ting, at de først og fremmest skulle koncentrere sig om området omkring Hudsonbugten. Det var der sådan set også nogle meget gode grunde til. For det var der, man mente, at de oprindelige inuitter, at de stammede derfra.

Og ekspeditionen handlede meget om det at finde de oprindelige inuitter og så finde ud af de vandringsveje, de havde fulgt. Og det er faktisk sådan, at det er først da de har startet ekspeditionen, at Knud så lige sender et brev hjem: Forresten har jeg besluttet, at vi lige alligevel laver den der ekstra rejse, som faktisk svarer fuldstændig til den han havde beskrevet der i 1905. Og som vi almindeligvis kalder den store slæderejse.

Hvem er med på den femte Thule?

Der er mange på den femte Thule ekspedition. Der er to videnskabsmænd. Der er jo Kaj Birket-Smith og Terkel Mathiassen. Kaj Birket-Smith er jo uddannet etnograf, og Terkel Mathiassen kommer især til at fungere som arkæolog, fordi det viser sig, at mange af de oprindelige inuitter, de ligger under mulde. Sporene af dem er primært deres tidligere bosættelser. Og han foretager en masse udgravninger. Det er faktisk nogle af de vigtigste resultater overhovedet, videnskabelige resultater, fra femte Thule ekspedition. Så det handlede så meget om det der med at finde oprindelsen.

Men Knuds opgave var jo så selvfølgelig primært at optegne myter og sagn og sange, og så videre.

Lykkedes det ham?

Og det lykkedes ham i aldeles overvældende grad. Det må man sige, og han møder jo så nogle fantastiske mennesker, nogle store fortællere derovre.

Så er det Knuds fortjeneste, at han kommer ind i disse bygder, og folk opbygger tillid til ham, at de vil fortælle om de her historier?

Ja, og der bruger han jo altså hele det potentiale, han har. Det er jo klart, at han har nogle helt særlige muligheder, fordi han kan sproget. Og det han jo opdager på hele sin rejse det er: Han kan forstå dem hele vejen.

Der er selvfølgelig hele tiden nogle forskydninger, men han har et fabelagtigt sprogligt talent, så han kan meget hurtigt opfange, hvad det nu er de har nogle andre ord for i denne her nye gruppe.

De mennesker, han møder, har meget tillid til ham, fordi de opfatter ham som en af dem selv. For eksempel blev han spurgt om på et sted: Jamen, jeg har hørt noget om, at der også var en hvid mand med her, hvor er han henne? Jamen, det er jo mig!

Så han forsøgte selvfølgelig at bruge den sekstendedel grønlandske han havde i sig til at præsentere sig selv som grønlænder.

Ja, men det kan man så sige. En gang imellem så er han nødt til at gøre dem klart: Hallo, jeg er også hvid mand, for han er jo videnskabsmand. Han skal jo have nogle resultater, så vi skal ikke bare sidde og hygge os. For eksempel skal han have fat i nogle amuletter. Det er ikke sådan at få fat i, for amuletter er jo noget af det allervigtigste for en inuit at have. Det er jo en beskyttelse.

Og hvordan lykkes det ham at få fat i dem?

Og det er det, der sker oppe ved den magnetiske nordpol. Det er altså en af øerne i det canadiske arkipelag. Nå, men der lykkes det ham. Fordi han får så først fat i åndemaneren og får ligesom etableret tillid hos ham til at han kan forsikre dem om, at de ikke mister noget ved at sælge ham amuletter. Så har han jo selvfølgelig en stor, fristende butik af alle mulige varer.

Nu refererer du til handelsstationen, der ellers har været der.

De er sådan alle mulige ting, som de får. Synåle og den slags, som de er interesserede i. Tobak og piber osv. Og han opslår sin butik der, og da så ligesom åndemaneren har sagt god for ham, så skal jeg love for, at der kommer gang i forretningerne.

Ja, og det lykkedes ham at komme til... De hænger inde på Nationalmuseet, og der er denne her fuldstændigt vidunderlige dragt fra en dreng, der har 80 amuletter på sin dragt. Men jeg skal lige slutningen med af denne historie, fordi så får åndemaneren alligevel bange anelser, da han så traver afsted med alle amuletterne. Det kan godt være at Knud er nødt til at efterlade noget af sin egen kraft. Som erstatning for de her amuletter. Det vil sige, at han efterlader en lok af sit hår til alle dem han har solgt eller købt amuletter af. Det er kravet. Og så er der gang i frisørsalonen.

Men altså, de skiltes som de bedste venner.

Vi vender tilbage til, at Knud var speciel. Han var anderledes end de andre. Var det så primært på den måde, han kunne opbygge tillid hos de folk, han besøgte?

Ja, altså det var det selvfølgelig. Det var ved, at han, også fordi han kunne fortælle dem sagn, som mindede om deres, men som de ikke kendte. Det handlede jo meget om, det er jo en anden form for handel, der foregik. At man giver et sagn, og så får man et til gengæld. Og det kunne han jo.

Han havde også en tromme, han kunne synge trommesange og så videre. Han opbygger tillid på den måde.

Han kommer ud for mange voldsomme folk.

Der er mange mordere han møder på sin vej. Men altså dem får han faktisk også...

Og der var også folk, som er forfulgt af RCMP, altså af Royal Canadian Mounted Police som opererer i området. Men dem får han faktisk også et fint forhold til. Det er jo meget tydeligt, når man læser ham, at han er en af dem, som forsvarer den måde, de lever på. Altså også at de har disse alvorlige, altså mord kan være en konsekvens, men det kan også være en nødvendig social konsekvens, og det prøver han at forklare disse canadiere.

Hvordan kommer han til at blive så stor herhjemme? Hvorfor blev det lige pludselig så vedkommende for os danskere at høre om de sagn og myter?

Hvorfor blev han nationens helt?

Det gjorde han, fordi han i lige høj grad vedkendte sig sin danske identitet, som han vedkendte sig sin grønlandske identitet.

Det, der jo var meget om for ham at gøre, det var at få anerkendt grønlænderne som et kulturfolk. Som et folk, det var værd at interessere sig for. Han optræder i høj grad som talsmand for grønlænderne, men han gør det som dansker. Altså så samtidig med at han altså har en dansk kultur som baggrund. Og det vil sige, at han bliver den ideelle brobygger mellem Danmark og Grønland, fordi broen er bygget inde i ham selv. Han har selv det bedste forhold til begge sine identiteter, og det tror jeg er meget, meget, og så har han jo også det der karismatisk væsen.

Hvornår gik det op for ham, at han kunne fungere som det du kalder det brobygger?

Det går meget tidligt op for ham.

Det går op for ham, allerede efter den litterære ekspedition. Jo, det er han meget tidligt klar over. Men altså det som jo er meget interessant ved Knud Rasmussen det er, at han er brobygger i dobbeltforstand.

Han er jo dels brobygger mellem Danmark og Grønland. Men så er han jo også brobygger mellem de arktiske folk. Og så kan vi også tænke tilbage på samerne, som

han har også et stærkt forhold til. Men altså det er helt afgørende, og vigtige, baggrunden for hans verdensberømmelse, er naturligvis hele hans påvisning af, at der er tale om et folk, en kultur, et sprog her oppe i det nordligste på tværs af grænserne mellem Sibirien, Alaska og Canada og Grønland.

Man taler jo i dag, og man har ICC.

Man har Inuit Circumpolar Counsel, og det er sådan et slags organ for de arktiske folk. Og det er Knud, der lægger grunden til det her foretagende. Det er jo en anden slags brobygning, han laver her, så man kan ikke bare identificere ham med det dansk-grønlandske forhold.

Og så var det heller ikke kun myterne og sagn, der drev ham. Det var måske også selve ekspeditionen. Jeg synes, at du engang har skrevet eller sagt, at han opfatter sig selv eller har udtalt, at han betragter sig selv som nomade.

Ja. Og sådan slutter han faktisk den første bog, han skriver. Det er ikke den første bog han udgiver, men den første bog han skriver, og den hedder Lapland, og den slutter han med: Nomade, ja, men i hele verden. Og derfor ville han heller ikke nøjes med Grønland. Og det er, hvad skal vi sige? En ekspedition, det er jo sådan et mobilt minisamfund. Og det var dér, han befandt sig allerbedst. I bevægelse. Altså han har det på en vis måde, eller han trives med det, uanset om de lever i overflod eller under de mest håbløse forhold. Altså, hvis de har overskud, jamen det opbygger det hans fedtlager. Men når det så er denne her totalt forfærdelige situation, som det for eksempel var under anden Thule ekspedition, hvor de sultede forfærdeligt. Jamen så opbygger det hans mentale ressourcer.

Knud, du havde nogle citater med. Jeg har også fundet et, og det skal vi nå at have med. Jeg synes, det passer rigtig fint her, fordi det var det her med nomaden, hvordan han egentlig trives som ekspeditionensmand. Det er fra den litterære ekspedition, der var fra 1902 til 04, og der skriver Knud i et brev: Jeg er født med en drift, som ikke under mig ro i hvilen.

Jeg må leve på rejser, stadig skiftende opholdssted. Husdyr-naturen er aldrig gået mig i blodet. Jeg kan ikke udstå hver aften at skulle vende tilbage til samme bås. Det vilde

utæmmede dyr er langt fornuftigere, og det driver om i verden uden fast stude. Og verden er da vel ikke bare til for dyrenes skyld? Den er der.

Det bobler i ham. Og Knud inden at tiden er gået, så er der jo et, jeg ved ikke om vi kan kalde det legendarisk, men utroligt kendte digt, citat skrevet af den store danske digter Tom Kristensen, som blev bragt i Politiken dagen efter at Knud er død. Mange kender det. Jeg bliver nødt til også at spille det for dig nu. Lyt med!

Ja.

Alle skulle de vækkes. Sorgen er knap begyndt. Snart skal den brede sig ud til Alaskas fjerneste pynt. Den store fortryller er død, den store troldmand er død. Hørte I alle min sang? Forstod I, hvad den betød?

Øer og lande og floder ligger med islænker lukket.

Glæden som varme jer alle, den brændende glæde er slukket. Frys, som vi andre fryser i dag uden ild og glød.

For nu er han død. Det er Knud som er død, forstår I.

Jeg sidder og får gåsehud, det er simpelthen så utroligt stærkt. Jeg synes det peger ret smukt hen på, hvad du faktisk startede med at fortælle, at der var landesorg, og at en nation på en måde var i chok og siden, at det også kan betyde noget i dag, så må det betyde, at Knud på en måde stadig er vigtig for os. Jeg har et andet eksempel, som understreger pointen. Jeg ved ikke, om du kender det nummer som det danske band Minds of 99 udgav for et par år siden. Prøv at lytte med.

Kender du det nummer?

Jeg har hørt det før, ja, og jeg synes faktisk ikke det er dårligt, jeg synes, det er helt fint. Det er helt fint. Nu er jeg så gammel, så jeg har svært ved at høre hvad de synger. Men altså de fanger meget godt stemningen af denne frygtelige sorg, der bevæger sig ud over landene.

Ja, og jeg tænker, så betyder det at der sidder en gruppe her nu, laver det nummer, at det har haft fire en halv million afspilninger på Spotify. Det må betyde, at han stadigvæk er vigtig. Han stadig lever, og jeg synes, at vi afslutter med, at vi lader det nummer køre. 1000 tak for din tid i dag Knud Michelsen.

Selv tak.

Den yderste grænse er produceret af Kontoret Juhl og Brunse for Nationalmuseet og Radio Loud.

Særlig tak til NRK, Det norske nationalbibliotek, SVT, SR, SF Studios, Grenna Museum, Det Danske Filminstitut og DR. Find serien på vorestid.dk eller der, hvor du normalt finder dine podcast.